ట్రుంపు చీటి

నిండు పున్నమనాటి రాత్రి వినిర్మలాకాశానచంద్రబింబంకనిపించకపోవడం ఎంతటి విస్మయహేతువో ఆటవిడుపు కాని రోజున ఉదయం ఎనిమిది గంటలప్పుడు బడిలో పిల్లలు కనిపించకపోవడం అంతటి ఆశ్చర్యహేతువు.

ఆరోజు వుదయం బడిలో ప్రవేశించేసరికి నా కెదురైన పరిస్థితి అదే!——బడి ఖాళీగా వుంది.

మచ్చు కొక్కడైనా కనిపిస్తే వాడి మూలంగా మిగిలినవాళ్ళ ఆచూకీ తెలుసుకోవచ్చు. కానీ ఆ 'ఒక్కడు' గూడా కనిపించాడు కాదు.

కలిగిన ఆశ్చర్యం నా కొక్కడికి మాత్రమే కలిగింది. హెడ్మాస్టరు గారికి కలగలేదు. కారణ మేమిటంటే హెడ్మాస్టరుగా రప్పటి కింకా బడికి రాలేదు.

ఒకటి రెండు నిమిషాల్లో ఆయన గూడా రానే వచ్చారు.

ఆయన నా ముఖంలోకి చూచారు. నే నాయన ముఖంలోకి చూచాను. ఆయన ముఖంలోని క్వొశ్చన్‌మార్కుకు నా ముఖంలోని ఆశ్చర్యార్థకపు గుర్తే సమాధానం చెప్పి వుంటుంది.

"ఇదేమిటయ్యా గోపాలం! సమ్మె కట్టడ మన్నది కాలేజీల్లో జరుగుతోందని విన్నాము. కొంపదీసి అది ఎలిమెంటరీ స్కూళ్ళకుగూడా ప్రాకుతోందా ఏమిటి?" అంటూ ఆయన విక్క మొగం వేసేశారు.

అంతలో బడిలో నెలకొన్న నిశ్శబ్దాన్ని చీల్చుకుని అనతిదూరంనుంచి తిరణాల జరుగుతున్న శబ్దంలా ఓ కలకలం వినిపించింది.

శబ్దవేధి బాణంలా కలకలం వినవచ్చిన వైపుగా దూసుకెళ్ళి కిటికీ తెరిచారు హెడ్మాష్టరుగారు.

బడితోటకు హద్దుగా ముళ్ళకంపల కంచె. కంచె కావల కానుగచెట్లు. కరవాలం ఝళిపింపులకు మల్లే తృళ్ళిపడుతున్న నీరెండలమధ్య కన్నతల్లి మనసులాంటి కానుగచెట్ల నీడ. ఆ నీడలోనే జరుగుతోంది తిరణాల.

భూమిలో దొరికే ముడిఖనిజంలా 'తిరణాల' అన్నది నా బుర్రలో మెరిసిన మొదటి ఊహ.

అది తిరణాల కాదు.

మరేమిటని పెద్దగా వితర్కించుకో వలసిన అవసరంగూడా లేక పోయింది. నీడలో అక్కడొకటిగా, యిక్కడొకటిగా నిలిపివున్న నాలు గైదు రెండెద్దుల బళ్లు. ఓ బండి నిండుగా వెదురు బొంగులు, పెట్టెలు, బుట్టలు, దుంకలుపడిన నారసంచుల నిండుకూ సత్తు గిన్నెలు. బాగా మాసి పోయి మధ్యమధ్యలో అతుకులుపడిన గుడారపు గుడ్డలు—ఇవన్నీ చెప్పకనే చెబుతున్నాయి. వచ్చేశారు. ఊళ్ళోకి నాటకాలవాళ్ళు వచ్చేశారు.

"ఇక కుర్రాళ్ళు మనమాట వింటారా?" అన్నాడు హెడ్మాష్టరుగారు.

మాటవరుస కలా అన్నారుగానీ కుర్రాళ్ళు హెడ్మాష్టరుగారి గొంతుక వినిపించగానే బిలబిలా గదుల్లోకి వచ్చేశారు.

వచ్చిన కుర్రాళ్ళు ప్రార్థన చేశారు. హాజరు చెప్పారు. పాఠాలు చదువుతున్నారు. అంటే బడి 'వర్కింగు కండిషను'లో వుందన్నమాట! ఎటొచ్చీ పరధ్యానంగా వున్నవాళ్ళం యిద్దరమే! నేనున్నూ, హెడ్మాష్టరు గారున్నూ!

కిటికీలోనుంచి నాటకాలవాళ్ళకేసి నీరెండకన్నా చురచురా చూస్తు న్నారు హెడ్మాష్టరుగారు.

దుమ్ముగొట్టుక పోయిన దుస్తులు. నిద్రమత్తులో జోగుతున్న ముఖాలు. కాంతిలేని కళ్ళు. మూటలకు చేరగిలబడి కొందరు. పచ్చికపైన సాష్టాంగపడినట్టుగా కొందరు. బండి క్రింద ఆ చక్రం తలగడగా ఈ చక్రం లోకి కాళ్ళు సాచుకొని కొందరు. కడుపుచేతబట్టుకొని దేశంపైకి బయల్దేరిన తర్వాత, దేహాలపైన ఆట్టే అభిమానాలు నిల్పుకోడం అసాధ్యం అనుకున్నారేమో, నాటకాలవాళ్ళు ఎలా వీలైతే అలా యథేచ్ఛగా పవ్వళించారు. తీపివస్తులు తెగతిని అజీర్ణరోగం తెచ్చుకున్నట్టుగా రాత్రివేళ వేషాలుగట్టి జిలుగు వలువల తళతళలతో, చెమ్కీ పూతల మిలమిలలతో చూపరులకు నయనరంజనం చేయవలసివున్న వృత్తిధర్మంలో కాలం వెళ్ళదీస్తున్న ఆ నాటకాలవాళ్ళకు తమ పగటివేషాలపైన అంతగా పట్టింపు ఉన్నట్టులేదు. ఎడతెగని వాడకంవల్ల బిరుసెక్కి గోనెపట్టాల్లా వున్న దుస్తులతో దుబ్బుల్లా వుబ్బి దిబ్బల్లా పడివున్న గిరజాలతో మగవాళ్లు మండి ఆరిపోయిన కొరువుల్లా వున్నారు. ఆడవాళ్ళను గురించి అంతమాట చెప్పటానికి వీల్లేదుగానీ వాళ్లు గూడా వేషధారణలో సభ్యతకు అంటిపెట్టుకున్నట్టు తోచదు. గుట్టుకూ, గోప్యతకూ యిళ్లూ, లోగిళ్లూ కావలసి వస్తున్నాయి మానవులకు! ఆకాశం క్రింద, భూమిపైన చేస్తున్న బహిరంగ సంసారాల్లో గుట్టుకూ గోప్యతకూ ఆస్కారంలేక, అందుమూలంగా రక్తంలో జితించిపోయిన తెగువ వేషభాషల్లోనే గాదు, వాళ్ళ ప్రతి కదలికలోనూ వ్యక్తమౌతోంది. మొత్తంమీద మాసిపోయి, మరకలుపడి అంచుల దగ్గర చిరిగిపోతున్న కరెన్సీనోట్లలా వున్నారు నాటకాలవాళ్లు. ఖరాబైన కరెన్సీ నోట్లకు బ్యాంకులే దిక్కు! అవసరమైన హంగులకు నోచుకోక తిండికోసం తిప్పలు పడుతున్న ఆటగాళ్ళకూ, పాటగాళ్ళకూ పల్లెటూళ్ళే దిక్కయితే కావచ్చు.

ఆలోచనకు అంతరాయంగా రివ్వున గదిలోపలికి వచ్చేశారు హెడ్మాస్టరుగారు.

"ఇక చూచుకోవయ్యా తమాషా! రాత్రికి వీళ్ళిక్కడ గజ్జెకడ్తారు. అక్కడ యింటిల్లపాదీ నాటకానికి ఆయత్తమౌతారు. మనం వద్దనుకుంటామనుకో! కానీ వాళ్ళుమాత్రం మనమాట వింటారా?"

హెడ్మాస్టరుగారు స్వగృహంలో సుగ్రీవుడు. బడిలో చండ శాసనుడు. పోగా ఊళ్ళో ప్రయోజకత్వం వెలగపెడుతున్న పిన్న పెద్దల్లో సగం మందికి పైగా ఆయన శిష్యులు. కానీ, తుపాను పట్టుకున్న రాత్రి విద్యుద్దీపాలను గురించి భయపడినట్టుగా ఆయన కెప్పటికప్పుడు తనమాట ఎవరూ వినరేమోనని ఓ అపనమ్మకం.

"ఐనా, యిలా వూళ్ళమీదపడి దోచుకోడానికి వీళ్ళ కెవడిచ్చాడయ్యా అధికారం? ఎలా జరుగుతుందో చూస్తాను! వీళ్ళిక్కడ పడి విలవిల తన్నుకున్నాసరే, మన ఆట స్థలంలో డేరా వేయడానికి ఒప్పుకోను. రేపీపాటికి వీళ్ళిక్కడినుంచీ బిచాణా ఎత్తేయకపోతే నాకు మారు పేరు పెట్టు...."

ఎలా వచ్చార్లో అలాగే తటాలున నిష్క్రమించారు హెడ్మాస్టరుగారు. పగబూని కక్ష సాధించినట్టుగా హెడ్మాస్టరుగారు నాటకాలవాళ్ళపైన మండిపడడ మెందుకో నా కర్థంగాలేదు. అర్థమై చావని హాలివుడ్ పటంకోసం రెండుం పావలా ముడుపు చెల్లించి, థియేటరునుండి బయట పడగానే తల నొప్పికి తక్షణ నివారణోపాయం క్రింద స్పెషల్ కాఫీ సేవిస్తున్నాడు పట్టణంలో ప్రేక్షకుడు. ఇక్కడ వీళ్ళేమో మీవి కాళ్లు, మావి చేతులని సభా వందనాలుచేసి, ప్రతి వన్సుమోరును మహా ప్రసాదంగా స్వీకరించి చెంగుభిక్షంలాంటి కొద్దిపాటి రాబడికే సిద్ధపడుతుంటే—ఊళ్ళపైనబడి దోచుకుంటున్నారని చెబుతున్నారు హెడ్మాస్టరుగారు. కడుపు చించుకున్నా గారడీ విద్యే ననుకోవడం యిదే కాబోలు!

నా మట్టుకు నాకు నాటకాల వాళ్ళని చూస్తూంటే ఏడుపొస్తోంది. ఎక్కడ తిన్నారో ఏమిటో వాళ్ళు, పెరికి పారవేసిన తోటకూరకాడల్లా వడిలిపోయి వున్నారు. లేచి ఓపరికం తెచ్చుకుని ఆడవాళ్ళు కొందరు మూడు రాళ్ళపొయ్యి అమరించి సత్తుగిన్నెలు పైకి తీస్తున్నారు. ఓ నడిప్రాయం ఆడమనిషి పదేళ్ళ కుర్రాడి బోడితలపైన నాలుగు వడ్డించి, రెండు కానీలకు ఉప్పు, ఓ అణాకు మిరపకాయలూ తీసుకుని లగెత్తుకుని రమ్మంటోంది. పొయ్యికి వాటెడు చొప్పున కట్టెపుల్లలుగూడా దొరికితే నే నిక్కడ కుర్చీలో వుండగానే వాళ్ళవంటలైపోయే టట్టున్నాయి. వాళ్ళకూడు వాళ్ళు తింటారు. వాళ్ళబ్రతుకు వాళ్లు బ్రతుకుతారు. అందు కడ్డుతగలడం ఏం న్యాయం? నాట

కాలవాళ్ళ తరఫున హెడ్మాస్టరుగారికి ఈమాట కాస్త గట్టిగా చెప్పాలన్నంత వరకూ నాలో సదుద్దేశం అసలు తొడిగింది. కానీ హెడ్మాస్టరుగారి ధోరణి సుపరిచితమే గనుక నా సదుద్దేశం భావంలో జీర్ణంగాక తప్పలేదు.

మధ్యాహ్నం బడి వదలిపెట్టగానే కాళ్ళీడ్చుకుంటూ యింటికి వచ్చాను. పేరుకు వర్షాకాలమైనా వాన తెగదీయడంవల్ల ఎండలింకా నిప్పులు చెరిగి పోస్తున్నాయి. తిన్న శాస్త్రం ముగించేసరికి ఒళ్ళంతా చెమటతో దొప్పదోగిపోయింది. వడగాలి రాకుండా కిటికీలు మూసి గదిలో పడు కున్నాను. మాగన్నుగా నిద్రపట్టబోతుండగా పలకమైన దెబ్బ వినిపించింది. ఆ దెబ్బకు అనుపల్లవిగా ప్రచారంగూడా కొనసాగుతోంది.

మించిన దొరకని మంచి సమయమనీ, అలపించిన ఆశాభంగమనీ, నేడే చూడవలసిందనీ, చూచి ఆనందించవలసిందనీ ఒకే మనిషి రెండు మూడు గొంతుకలతో నొక్కి వక్కాణిస్తున్నాడు.

నడివీధిలో సాగుతున్న ఆ ప్రచారం మూలంగా కొత్త విషయాలు చాలా తెలిశాయి. ఆ టూరింగు నాటక సంస్థ పేరు బాలబ్రహ్మానంద నాటక సమాజం. వాళ్ళు ప్రదర్శించబోతున్నది 'సాటిలేని మేటి నాటకం' బాల నాగమ్మ! 'పసందైన సీన్లు, భలేభలే సెట్టింగులు, రంగురంగుల దీపాలు' —చూచి తీరవలసిందేగాని చెప్ప తరంగాదని దండోరా తేటతెల్లం చేస్తోంది.

ప్రచారాన్ని బట్టిచూస్తే నటీనటులుగూడా అల్లాటప్పాగాళ్ళనిపించడం లేదు. రంగసింహ, రంగమార్తాండ యిత్యాది బిరుదాలంకృతుడు, కొక్కిరి గడ్డ జమీందారుగారిచేత దుశ్శాలువ కప్పించుకున్నవాడూ అయిన ఉంగరాల సింగరాజు మాయలమరాఠీ వేషం వేస్తాడట! వెళ్ళిన ప్రతిచోటా బాలగంధర్వుడని ఆబాలగోపాలంచేత కొనియాడబడిన అలకాపురం చిట్టిబాబే బాలవర్ధి రాజట! మగవాళ్ళ వేషాలకేమొచ్చెగానీ, ప్రత్యేకించి బాలనాగు పాత్రధారిణి కనకవల్లిని గురించి కర్ణపేయంగా వర్ణిస్తున్నాడు ప్రచారకుడు.

ఆవిడ ఆడితే నెమలట! పాడితే కోయిలట! నడిస్తే రాజహంసట! ఆడకా, పాడకా, నడవనైనా నడవక కదలని భంగిమలో నిల్చోవచ్చుగదా?

ఇందుకుగూడా ఓ సమాధానం సిద్ధంగానే వుంది ప్రచారకుడి దగ్గర। నిశ్చలంగా నిల్చుంటే ఆవిడ సింగారాల రంగమహలట।

అబ్బో, అబ్బో, అని ముక్కుపైన వ్రేలేసుకుని అక్కజపడిపోతున్నారేమో వీధిలో జనం। అదను చూచుకొని అసలు విషయంలోకి వచ్చేశాడు ప్రచారకుడు—"నేల మూడణాలు. బెంచీ ఆరణాలు. కుర్చీ అర్ధరూపాయి."

రత్నగర్భగా, వసుంధరగా పేరొందిన 'నేల'కుమూడణాల కిమ్మత్తు నిర్ణయించడం బాగానే వుందిగానీ, ఈ నాటకాలవాళ్ళు ఆ నేలను అంతర్మధ్యంలో నిర్మించలేరుగదా। పైరుపచ్చల కాలం గనుక ఊరి చుట్టుప్రక్కల సెంటు జాగా అయినా ఖాళీగా కనిపించదు. ఆటస్థలంలో డేరా వేయడానికి హెడ్మాస్టరుగారు ససేమిరా సమ్మతించడు।

మా వూరికి సంబంధించినంతవరకూ ఈ నాటకాలవాళ్ళ కథ యిల్లలుకగానే పండుగ కాదన్న నీతితో పరిపూర్తి అవుతుందేమోననే నేననుమానించాను.

నా అల్పజ్ఞత్వాన్ని అపహసిస్తున్నట్టుగా బడికి వెళ్ళేసరికి ఆటస్థలమంతటా వెదురుగుంజలు నిలబడి వున్నాయి.

అదే అద్భుతమైతే-దానిని తలదన్నేది మరొకటి.... కిటికీలోనుంచి ఆ దృశ్యాన్ని ప్రసన్నవదనంతో తిలకిస్తున్నారు హెడ్మాస్టరుగారు.

"పోనీలేవయ్యా గోపాలం! వాళ్ళ కడుపుపైన కొడ్తే మనకేమొస్తుంది?" అంటూ వెనువెంటనే సంజాయిషీ।

నాటకాలవాళ్ళు ఈ అద్భుతాన్ని ఎలా సాధించారు? ఇంతటి అద్భుతాన్ని సాధించిన తర్వాత గోవా వ్యవహారాన్ని ఓ కొలిక్కి తీసుకరమ్మని పోర్చుగీసువాడిదగ్గరకు వీళ్ళ నెందుకు రాయబారం పంపగూడదు?

సాయంత్రమైంది. సూర్యు డస్తమించాడు. చీకటితెరలు మెల్లగా జారుతున్నాయి. నాటక దిదృక్షా కుతూహలసంబరంతో ఊరు ఊరంతా కోలాహలంగా వుంది. ఆ కోలాహలంలో ఏదో అపశ్రుతి వినిపించినట్టుగా తోచి వీధివెంట నడుస్తున్నవాణ్ణి రచ్చదగ్గర ఆగిపోయాను. నిజమే। మరొకడూ మరొకడూ కాదు. అతడు రాయుడోళ్ళబ్బాయి నాగరాజు.

"ఒరే మామిడిపిండెల రంగన్నా! మన తండ్రుల కాలాన లేదు. మన తాతల కాలాన లేదు. ఇవేం కుక్కమూతి పిందెల్రా? ఎవరో దారంట వెళ్ళే దానయ్యలు వూళ్ళోకి వచ్చి మమ్మల్ని చూడండి, మా నాటకాల్ని చూడండి అంటే కిమన్నకుండా కూచుంటారట్రా? సుబ్బారాయడిహయాంలో అంగడిగంప వూళ్ళోకి వచ్చేదా? చివరకు బిచ్చగాళ్ళయినా పొలిమేరల్లో అడుగుపెట్టేవాళ్ళుకాదే! జోలెలాక్కుని బుడబుక్కలవాడిచేత వారంరోజులు వెట్టి చాకిరి చేయించుకున్నవాడు మా నాన్న! మనకు ముఖాన మీసాలు లేవూ! ఈరోజు వీళ్ళయింది. రేపు ఇంకొకళ్ళు వస్తారు. ఐతేవచ్చినవాళ్ళందరికీ జేబులుదోపు లిచ్చి మనం చెవల వాజమ్మల్లా ముఖం వాల్చేస్తామన్నమాట!"

"భలే మాటన్నావులే నాగరాజూ! అను, అను. నువ్వనవలసిందే, మేము వినవలసిందే" అన్నాడు రంగన్న.

గొప్పవాడి పక్క వాయిద్యం రంగన్న. ఆ విధంగా తన విధ్యుక్త ధర్మం నిర్వర్తించడంలో అతడు దిట్ట.

రంగన్న కన్ను నాపైనబడింది. నాపైనబడిన అతడిచూపు పరావర్తనం చెంది నాగరాజును తాకింది. అందుకున్నాడు నాగరాజు:

"ఏమిటయ్యా అయ్యగార్లవారూ! ప్లేగ్రౌండు ఎవరిదనుకున్నారు? అది పంచాయితీ సమితివాళ్ళది. అత్త సొమ్ము అల్లుడు దానం చేయవచ్చునని మీ కెవరు చెప్పారు?"

నాకైతే ఎవరూ చెప్పలేదు. హెడ్మాస్టరుగారికి ఎవరైనా చెప్పారేమో నాకు తెలియదు. కానీ నా కొకందుకు సంతృప్తి కలిగింది. ప్లేగ్రౌండు పంచాయితీ సమితివాళ్ళదంటున్నాడు నాగరాజు. ఆ మాత్రపు ప్రాపంచిక విషయ పరిజ్ఞానం దానంతటది చెప్పుకోదగిన గొప్ప విషయం. ఐతే నా సంతృప్తికిదే మూలకారణంగాదు. సుబ్బారాయుడు తాను బ్రతికినన్నాళ్ళు ఆటస్థలం ఆదిలో తమదేననీ, ఎన్నడో తమ పూర్వీకులను మోసంచేసి జిల్లాబోర్డు దాన్ని కాజేసిందనీ, తమ హయాంలో న్యాయంకోసం హైకోర్టు వరకైనా సరే వెళ్ళక తప్పదనీ చెబుతుండేవాడు. ఈ బిడ్డ ఆ తండ్రికి కొడుకే అయినా ఆ వారసత్వాన్ని మళ్ళీ తిరగదోడుకోడంలేదు!

ఇంటిముంగిట వాలుకుర్చీ వేయించుకుని చుట్ట కాల్చుకుంటూ కనిపించారు హెడ్మాస్టరుగారు. అటస్థలంపట్ల నాగరాజుకు కలిగిన ధర్మసందేహాన్ని ఆయనకు తెలియజేయడం భావ్యమనిపించింది. తీరా విన్నాక పకాలున నవ్వేశారు హెడ్మాస్టరుగారు.

"నాగరాజు అంతటి బుద్ధిమంతుడయ్యాడా గోపాలం! అయితే అయ్యాడుగానీ నా ఎదుట పడడానికి వాడికి దమ్ములుండవులే! వరుసగా నాలుగు రోజులు దేశానికి ఎల్లలేవో చెప్పి, అయిదో రోజున అప్పజెప్పమన్నాను. 'పడమర హిమాలయ పర్వతాలు' అన్నాడు. ఆనాడు వీపున పడిన పిడిగుద్దులు వాడింకా మరచిపోయి వుండడు...."

ఊళ్ళో వుంటే ఎల్లలేం తెలుస్తాయని సుబ్బారాయడు కొడుకును పై చదువులకోసం పట్టణానికి పంపించాడు. అక్కడ నాగరాజు నిలకడగా నిదానంగా పది పన్నెండేళ్ల విద్యాభ్యాసం చేశాడు. ఐతే అభ్యాసము కూసువిద్య అన్న సామెత నాగరాజుపట్ల వక్రించిందనే చెప్పాలి. అతడు యసెల్సీ ప్యాసయ్యాడని చెబుతారు కొందరు. అబ్బే, ఎక్కడ ప్యాసయ్యాడని ఎదురు రెట్టిస్తారు కొందరు. నిలదీసి అడిగితే నాగరాజు మాత్రం అదేమిటిదేమిటని సర్టిఫికెట్టే ధారపోయిందని చెబుతాడు.

సర్టిఫికెట్టు పోతేపోయిందిగానీనాగరాజుకు సుబ్బారాయడిచ్చిపోయిన సిరిసంపదలు పుష్కలంగా వున్నాయి. సేద్యంచేసి పెట్టడానికి పాలేరులున్నారు. హమేషా ఖుషీ చేయడానికి వేడుక చెలికాడు రంగడున్నాడు. ఎన్ని వున్నా తనకంటూ ప్రత్యేకంగా వ్యాసంగమేమీ లేకపోవడంవల్ల నాగరాజుకు ఒక్కొక్కప్పుడు పిచ్చిపట్టినట్టయిపోతుంది. అప్పుడతడు మొండిగా గ్రహచారం చాలనివాళ్ళపైకి తిరగబడతాడు. జగడానికి రాదీస్తాడు. రెండు రెండ్ల నాలుగు పగ్గాలువేసి ఒక్కుమ్మడిగా పదిమంది వెనక్కు లాగుతున్నా లెక్కచేయక మోరవంచుకుని బుసలుకొడుతూ ముందుకుపోయే పోట్లగిత్తలా కయ్యానికి కాలుదువ్వుతాడు. అటువంటి సమయాల్లో నిజంగా అపాయకరమైన మనిషి నాగరాజు.

అలాంటి నాగరాజు నాటకాలవాళ్ళపైన కన్నెర్ర చేస్తున్నాడు.

నా గుండె గుబగుబలాడిన మాట నిజం.

వాళ్ళా-దిక్కులేని పక్షులు. వీడా-వీరభద్రుడు. కారణానికేమీ! గొర్రె

పిల్లపైన తోడేలుకు దొరికినట్టు నాగరాజుకు కూడా ఒక కారణం దొరక్కపోదు.

నాకిప్పుడు నాటకం చూడాలని లేదు. పొట్టి కథగా, బుర్ర కథగా, నాటకంగా- సినిమాగా ఎన్నోసార్లు విన్నదే, కన్నదే బాలనాగమ్మకథ. మరుక్షణాన జరిగేదేమిటో వూహకందని జగన్నాటకంతో పోల్చి చూస్తే ఏరంగంలో ఏం జరుగుతుందని వూహించుకోడానికి వీలున్న మామూలు స్టేజీ నాటకం ఏపాటిది?

కాలం ఆగదు. పరుగెడుతుంది. కాలమన్న రైలుబండి పరుగెడుతూ విడిచి పెట్టిన అవిరిలా చీకటి రోదసీ కుహర మంతటా వ్యాపించింది. మధ్యాహ్నంనుంచీ గ్రామంలోనూ, చుట్టుప్రక్కల పల్లెల్లోనూ సాగించిన ప్రచారం చాలక నాటకాల వాళ్ళు ఎడతెగకుండా డప్పులు మ్రోగించేస్తున్నారు. ఎనిమిది గంటలకల్లా డేరా చుట్టూ సందడి ప్రారంభమైంది. దివిటీలు పట్టించుకుని, లాంతర్లు చేతపట్టుకుని పల్లెజనం కాలిబాటల వెంట బారులుకట్టి వస్తున్నారు.

దీపాల కాంతితో, డప్పుల మ్రోతతో దూరపు చూపుకు నాటకాల డేరా గాంభీర్యం వెలార్చుతున్నమాట నిజమే! కానీ దగ్గిరికి వెళ్ళి చూస్తే దాని దైన్యావస్థ బాహాటంగా బయటపడుతుంది. భూమిలో నాటిన సన్నటి వెదురు గుంజలను గ్రామీణ స్త్రీలు ఎడమచేతితో వూడలాగి మోకాటి క్రింద నాలుగు తుంటలుగా విరిచి వంట చెరకుగా వాడుకోవచ్చు. గుంజలకు కట్టిన పరదా గుడ్డలు ఎండ కెండి, వానకు తడిసి మగ్గిపోవడం మూలాన కించిత్తు బలప్రయోగానికైనా తట్టుకునేటట్టులేవు. పోనీ, మందీ మార్బలం సంగతి చూద్దామంటే ఈ నాటకాల వాళ్ళందరూ గట్టిగా గాలివీస్తే పైకెగిరి పోయేటంత బలంగా వున్నారు. ఇలాంటి సాధన సంపత్తిలో వీళ్ళు దేశం పైకి ఎగబడి వచ్చారు. మేము నాటకాలు వేస్తాము చూడండహో అంటూ టాం టాం వేశారు. అలాగని వీళ్ళు నాటకాలు వేయలేరని నేననుకోవడంలేదు. కానీ వీళ్ళను వేయనిస్తారా అన్నదే నా సందేహం.

గుమికూడిన జనంలో కేవలం నాటకాన్ని చూచిపోదామన్న సదుద్దేశంతో వచ్చినవాళ్ళు మాత్రం టికెట్లు కొనుక్కుని డేరా లోపలికి వెళ్ళి

పోయారు. కానీ అలా వెళ్ళినవాళ్ళు పరిమిత సంఖ్యాకులు. నూటికి పది పదిహేను మందికన్నా మించరు. మిగిలినవాళ్ళకు టికెట్టు కొనుక్కోవాలన్న ధ్యాసే వున్నట్టులేదు. ఇంతమందిమి మేమిక్కడ బయటుండగా మీరు నాటకం ఎలా వేయగలరని ప్రశ్నిస్తున్నట్టుగా వాళ్ళు టికెట్లిస్తున్న వ్యక్తి వైపు కొరకొర చూస్తున్నారు.

గంట తొమ్మిదైంది.

"నాటకం ఆరంభమౌతుంది బాబూ! అందరూ టికెట్లు కొనుక్కోవాలి." తెరవెనుక నుంచి మెగాఫోనులో హెచ్చరిక వినిపించింది.

అయిన కాడికీ ఆరడుగుల దాకా పెరిగి, నిటారుగా నిల్చోడానికి వెన్నుకు దన్ను లేకపోవడంతో మధ్యలో వంగి, ఉపయోగానికి దూరమై మూలబడి త్రుప్పుబట్టిపోయిన కొడవలి కత్తిలావున్న ద్వార పాలకుడు తృళ్ళిపడ్డాడు. హెచ్చరికను వినిగాదు, తన ఎదుట నిల్చున్న జన సందోహాన్ని చూచి!

వందల సంఖ్యలో వున్నారు ప్రేక్షకులు. ఒక్కడి చేతిలోనైనా టికెట్టు లేదు!

"టికెట్లు బాబూ, టికెట్లు!" ఆక్రోశించాడు ద్వారపాలకుడు. ఆ అంగలార్పుకు ప్రత్యుత్తరంగా ఓ పెద్దమనిషి అతడిపైకి వంగి చెవిలో మంత్రోపదేశం చేస్తున్నట్టుగా "కరణంగారి కుటుంబం" అన్నాడు.

మంత్ర ముగ్ధమైన భుజంగంలా ద్వారపాలకుడు దారిలోనుంచి వైదొలిగాడు.

కరణంగారి కుటుంబమన్న బురఖా క్రింద ముసలీ ముతకా, పిల్లా జెల్లా, ఆడామగా అంతాకలిసి పాతికమందికి తక్కువ గాకుండా డేరా లోపల ప్రవేశించారు.

ఆ తండా అలా లోపలికి వెళ్ళగానే వేరొక ముఠా ద్వారం ఎదుట ప్రత్యక్షమైంది.

"మునసబుగారి ఇలాకా" అన్నాడు ముఠా నాయకుడు. మునసబుగారి ఇలాకాలో ముప్పైమందికి తక్కువగాలేరు.

"చిత్తం బాబయ్యా, చిత్తం" అన్నాడు ద్వారపాలకుడు. అతడి గొంతుకలో తడిలేదు!

కరణంగారి బృహత్కుటుంబమూ, మునసబుగారి మూలబలమూ డేరా లోపల సుఖాసనాల కోసం అన్వేషిస్తున్న అలజడి యింకా తగ్గనేలేదు. దిగాలుపడిపోయిన ద్వారపాలకుడింకా తేరుకోనేలేదు. అంతలో ప్రెసిడెంటుగారి మనుషులమని చెప్పుకుంటూ ఇంకొక బలగం అక్కడ సాక్షాత్కరించింది.

వచ్చిన వాళ్లు విచ్చుకత్తుల్లా కాసేపు నిల్చున్నారు. వాళ్ళ ఎట్ట యెదుట నిల్చున్న ద్వారపాలకుడు నిశ్చేష్టుడు. పాపం, వాళ్ళు మాత్రం ఎంతసేపని వేచి చూస్తారు? దారిలోనుంచి అతణ్ణి తొలగించుకుని హుటాహుటిగా లోపలికి వెళ్ళిపోయారు.

చావు తెలివిలాంటి తెచ్చికోలు తెగువ ఒకటి ద్వారపాలకుడి ముఖంలో చిరచిరలాడింది. తన పక్షానికి అపజయం ఖాయమని తెలిసినప్పటికీ ఆఖరు ప్రయత్నం చేస్తున్న వీరభటుడిలా అతడు ముందుకు వచ్చాడు. "దండాలు బాబూ, దండాలు" అంటూ జనసమూహాని కొకసారి చేతులు జోడించి వెంటనే ద్వారాని కడ్డంగా చేతులు చాపేశాడు. "పెద్దలూ చిన్నలూ అందరూ చిత్తగించాలి. కూటికోసం కోటివిద్యలు. అందులో ఒక విద్య మాది. దీన్ని నమ్ముకుని మేమిలా దేశంపైన తిరుగుతున్నాము. మహారాజు లందరూ మా పైన దాక్షిణ్యం చెలాయించాలనుకుంటే మేము బ్రతకలేము. వెళ్ళిన వాళ్లు లోపలికి వెళ్ళారు. ఇకపైన ఒక పిట్టకూననైనా ఉచితంగా లోపలికి వదలడానికి వీల్లేదు...."

ద్వారపాలకుడి విజ్ఞాపన పూర్తికానున్నదనగా అతనికి నాలుగుబారల దూరంలో ఉన్నాడు నాగరాజు.

ఎలా వున్నాడు?

తనలాంటి వాళ్లు ఇద్దరు ముగ్గురు సునాయాసంగా దూరిపోవడానికి వీలున్న పైజామా వేశాడు. అలాంటిదే పసుపురంగు సిల్కు జుబ్బా తొడుకున్నాడు. మెడకు రుమాలా చుట్టాడు. లాటీకర్ర చేతబట్టాడు. సిగరెట్టు పొగల వలయాలు బరాబరులు పలుకుతుండగా ధనుర్ముక్తమైన బాణంలా రివ్వున ద్వారం దగ్గరికి వచ్చేశాడు.

వచ్చిన వాడు నాగరాజొక్కడేకాదు.

ఫిరంగిలాంటి రంగడు, చాకులాంటి రజాకు. క్రుద్ధవృకోదరుణ్ణి తలపించే ముద్దుసామి. పందెపు కోడిపుంజు లాంటి ఆంజనేయులు- వీళ్ళే కాదు, నాగరాజును పరివేష్టించివున్న మిత్రబృందంలో యింకా హేమా హేమీలు పలువురున్నారు.

"దారి వదులు!" ఆజ్ఞాపించాడు నాగరాజు.

"వీల్లేదు. ప్రాణంపోయినా సరే దారి వదలను. టికెట్లు కొనుక్కో-వాలి, లోపల అడుగు బెట్టాలి" అన్నాడు ద్వారపాలకుడు.

నాగరాజు ముఖంలో ఓ కోపవీచిక విసురుగా పొరాడింది: "టికెట్లు! ఎక్కడున్నాయి టికెట్లు? ఓరే రంగడూ, అందుకోరా టికెట్లు........"

నాగరాజు హుకూం జారీచేసిన మరుక్షణంలో టికెట్ల పుస్తకం రంగడి చేతులో ఉంది.

టికెట్లిస్తున్న మనిషి మధ్యఆఫ్రికాలో పిగ్మీలాంటి కుబ్జుడు. ఆ స్వల్ప శరీరంలో ఆపాటి సాహసం దాగి వుంటుందని ఎవ్వరూ వూహించి ఉండరు. అతడు తోడేలు పిల్లలా చెంగున రంగడి పైకి లంఘించాడు. టికెట్ల పుస్తకాన్ని ఒడిసి తన చేతిలోకి లాక్కున్నాడు.

అవమానభారంతో రంగడు అగ్గిపైన గుగ్గిలంలా కస్సుమని పైకి లేచాడు. అవలీలగా కుబ్జుణ్ణి పైకెత్తి నిలువెత్తునుంచీ చింతపండు మూటలా క్రింద కుదేశాడు. గిరజాలు పట్టుకుని నీళ్ళల్లో ముంచి లేవనెత్తినట్టు అదే పనిగా కుదిపివేయసాగాడు.

రంగడి చేతులో నజ్జుగుజ్జయిపోతూ కుబ్జుడు పెట్టిన గావుకేకలకు తల్లుల చంకల్లోని పసిబిడ్డలు వులిక్కిపడి కెవ్వున ఏడుపు లంకించుకున్నారు.

సగం సగం వేషాలతో బయటపడిన నాటకాల వాళ్ళకు అక్కడ జరుగుతున్న దేమిటో స్పష్టంగా అవగాహన చేసుకునే వెసులుబాటులేక పోయింది. చిమ్మ చీకటిలో దారి నడుస్తూ భయంలేకుండా ఉండటానికని గొంతెత్తి పాడుకునే ఒంటరి పాంధుడిలా వాళ్లు "పట్టు, కొట్టు, తన్ను" అంటూ కంఠశోష పెట్టుకున్నారు.

నాగరాజు కళ్ళు విస్ఫులింగాల్లా మండుతున్నాయి. తీవ్రమైన కోపానికి చిహ్నంగా అతడి ముక్కుపైన చిరుచెమట పొటమరించింది. ముడిపడిన ఫాలతలంతో, వంకరలు తిరుగుతున్న పెదవులతో అతడొక్కసారి హుమ్మని హుంకరించాడు. నాగరాజు మిత్రులకు అహంకారాన్ని మించిన ఆజ్ఞాపత్రా లనవసరం! వాళ్ళు జాడుకరచుకుని పిడికిళ్ళు బిగించుకుని ప్రేలుతున్న చిచ్చు బుడ్లకు మల్లే రంగంలోకి దూకేశారు.

"చితక దన్నండి. చావ బాదండి. గుంజలు పెరకండి. పరదాలు చించండి. పందిరి పీకండి" అంటూ ఏకధాటిగా నినాదా లిచ్చేస్తున్నాడు నాగరాజు.

ఉరుముల్లాంటి నినాదాలతో బాటుగా గాలివానలాంటి గగ్గోలు కూడా ప్రారంభమైంది. పెళీ పెళీమని చెంప లదిరిపోతున్నాయి, పెళ్ళ పెళ్లన గుంజలు విరిగిపోతున్నాయి. పర్రు పర్రున పరదాలు చిరిగిపోతున్నాయి.

ఒకటి .... రెండు .... మూడు .... నిమిషాలు గడిచిపోతున్నాయి. ఎర్రగా పైకి లేస్తున్న ఎండుదుమ్ములో వలయాకృతిలో ముందుకు విరగబడుతున్న జన సమూహం మధ్య కొమ్ము టేనుగులవంటి పల్లెటూరి వస్తాదుల చేతుల్లో నాటకాల వాళ్ళు చలిమిడి ముద్దలై పోతున్నారు. ప్రేక్షకుల్లో ఎవరి ముఖంలోకి చూచినా ఒక్కటే ప్రశ్న! ఏమౌతారు? ఈ నాటకాల వాళ్లు ఏమౌతారు? ఎవరి ముఖం చూచి వీళ్ళీ వూళ్ళో కాలు మోపారు?

ఈ ప్రశ్నకైతే జవాబు వినిపించలేదుగానీ, చుట్టూరా చెలరేగుతున్న గందరగోళంలో అప్పుడొక విచిత్రం సంఘటించింది. యమునా నది విచ్చుకున్నట్టుగా జనంలో ఓ చీలిక ఏర్పడింది. కారు చీకటిలోకి ప్రసరిస్తున్న కాంతి కిరణంలా ఆ చీలికలో ఓ వెలుగు కనిపించింది. ఏమై వుంటుందది? అపరంజి బొమ్మకాదు. బొమ్మయితే కదలదు. పూలరెమ్మకాదు, రెమ్మయితే నడవదు. సముద్ర మధనంలాంటి రగడ జరిగిపోయిన తరువాత అమృతంలాంటి ప్రశాంతతను ప్రసాదించడానికి అవతరించిన అభినవ మోహినీ దేవత ఈవిడేనంటే ఒప్పుకోని సంశయాత్ముడెవ్వడూ అక్కడ లేడు

ఆమెను ఆలంబనంగా చేసుకుని రూపమూ, వేషమూ పోటీకి తల పడ్డాయి. రూపానికి పరిరక్షణ కల్పిస్తున్నట్టు నటిస్తూ వేషం ఆమె అంద చందాలను విస్పష్టం చేసివేస్తోంది. నెన్నడుముకు బిగించిన వడ్డాణం దగ్గర రూపం వేషానికి బాగా లొంగిపోయి, కంచుకం దగ్గిర మిడిసి పడుతూ విజయ గర్వాన్ని చాటుతోంది. ఆమె ఎలా వచ్చింది? వెలుగుతున్న కాకర పువ్వొత్తిలా వచ్చిందా? మెరిసి పోతున్న క్రొక్కారు మెరుపులా వచ్చిందా? ఇదిగో, యిలా వచ్చిందని చెప్పడానికి అక్కడ మానకసింగా మేలుకుని వున్న వాడొక్కడూ లేడు.

ప్రాణరహస్యం తెలుసుకోడానికి మాయల మరాఠీని దరిసిన బాల నాగులా ఆమె నాగరాజును సమీపించింది.

నాగరాజులో చలనంలేదు.

నాగరాజు కళ్ళకు రెప్పపాటులేదు.

నాగరాజు మనసు మెలకువగా లేదు.

"బాబుగారు మన్నించాలి!" అభినయం పట్టినట్టుగా ఆమె నమస్కరించింది. "మావాళ్ళకు బుద్ధిమట్టు, కాకపోతే ఏమాత్రం నిరవాకం వెలగ బెడతారని తెలియకమునుపే టికెట్లు కొనుక్కోమనడం ఏంన్యాయం? బాబు గారు వీళ్ళకు బాగా బుద్ధి చెప్పారు... ఇదిగో రాయప్పా! ఈరోజు మా రాజులు ఉచితంగానే చూస్తారు నాటకం! మనసుపడితే రేపు వాళ్ళే వేయించు కుంటారు. అయిదు నిమిషాల్లో పరదాలన్నీ విప్పించేయాలి నువ్వు." ఆమె మళ్ళీ నాగరాజువైపు తిరిగింది. "జరిగిందేమిటో జరిగిపోయింది. బాబుగార దంతా మనసులో వుంచుకోగూడదు. మాతోగూడా దయచేసి, తమరు ముందరి కుర్చీలో కూచుంటే గానీ తెరలేవదు...."

ఆమె ముందుగా నడిచింది. నాగరాజు ఆమెను వెంబడించాడు. అతని మిత్రబృందం అతణ్ణి అనుసరించింది. మిగిలినవాళ్లు ఎక్కడివాళ్ళక్కడే సర్దు కున్నారు. అయిదునిమిషాల్లో తెరలు విప్పేశారు. పదినిమిషాలకల్లా హార్మోన్యం మ్రోగింది. పదిహేను నిమిషాలు గాకమునుపే నాటకం ప్రారంభమైంది.

భూలక్ష్మీదేవి వ్రతం. నాగేంద్రుడి శాపం. సంతానప్రాప్తి. శాప ఫలం. మాణిక్యాలదేవి కుతంత్రం. అరణ్యవాసం. బంధు సమాగమం—ఇలా చకచకా నడిచి బాలనాగమ్మ యౌవన ప్రాంగణంలో కాలు మోపడంతో కథ రసపట్టులోకి వచ్చేసింది.

విరిసీ విరియని విరుల్లో పొరలే మకరందంలాంటి వలపు తలపుల మధుర భావనలతో పరవశమౌతూ బాలనాగమ్మ పాడుతోంది:

"నవవసంతోదయము నేడే నాలోన
నవభావములులేచి పురివిప్పియాడే
ఎలమావి గుబురులో కలకంఠికూసె
మల్లికాపరిమళము మధురముగ వీచె
ఎందుకోమరి నేను ఎరుగనైతినిగానీ
ఈ లేత గుండెలో వెన్నెలలు పూచె."

పాడుతూ ఆడుతున్న బాలనాగమ్మ రంగు రంగుల విద్యుద్దీపాల కాంతులను తనలో అంతర్లీనం చేసుకుని పైకెగసి శతముఖాలుగా క్రింద పడుతున్న జలధారలా వుంది. అభినయానికి అనువులుపోస్తూ మాటమాట కొకరకంగా మారిపోతున్న అంగవిన్యాసంతో, హావభావాలతో ఆ జవ్వని తన స్థూలరూపాన్ని రంగంపైన్నే వదిలిపెట్టి సూక్ష్మరూపంతో ప్రేక్షకుల మానసాంబరంలో అప్సరసలా ఆనంద లాస్యం సలుపుతోంది. ఆ రంగం ముగిసింది. నాటకం పరుగిడుతోంది. అసలైన కార్యవర్ధి రాజు సంగతేమిటో గానీ బా. బ్ర. నా. సమాజం వారి కార్యవర్ధిరాజు మాత్రం వాళ్ళ బాల నాగమ్మ పాలిటికి దొండపండుకు కాకిముక్కులా దాపురించాడు. ఆ మాట కొస్తే అతడే కాస్త నయం! మాయలమరాఠీ వేషగాడైతే అమాంతంగా పైకి తెచ్చుకుంటున్న కృతకావేశంలో చిరుగాలికి కదిలే పొడుగాటి బెలూనులా ఏ క్షణానికాక్షణమే టుప్పున పగిలిపోయేటట్లున్నాడు. కానైతే ఉన్న లోపాలేవీ నాటక గమనానికి ప్రతిబంధకంగా నిలవడం లేదు. పాత్రలు పాత్రలతోబాటు కథ, బాలనాగమ్మ చుట్టూ గిరికీలు తిరుగుతున్నాయి. పాత్ర

లకు, కథకు, డిటోగా ప్రేక్షకుల చూపులూ, మనసులుగూడా అదేపని చేస్తున్నాయి.

★ ★ ★

మరునాటి ఉదయం కథలో యిదివరకు పడిన ముడి ఒకటి విడి పోయింది.

టీచర్సు అటెండెన్సులో సంతకం పెట్టదలచుకుని జేబులో చేయి వేస్తే కలం కనిపించిందిగాదు. "కలం యింటిదగ్గర మరచిపోయినట్టున్నాను. మీ కలం ఓమాటిలా యిస్తారా?" అంటూ హెడ్మాస్టరుగారివైపు చూచాను.

"కలమా! అదెక్కడుంది? ఆ నాటకాలావిడ తీసుకెళ్ళి పోయిం దిగా!" అన్నారు హెడ్మాస్టరుగారు.

ఏ నాటకాలావిడ? నా బుర్రకేమీ అర్థమయిందిగాదు,

"అవిదేనయ్యా, రాత్రి నాటకంలో బాలనాగమ్మ వేషం వేసిన కనక వల్లి! నిన్న మధ్యాహ్నం నువ్వలా యింటికి వెళ్ళావేమో, ఆవిడ చక్కా స్కూల్లోకి వచ్చేసింది. ఆట స్థలంలో డేరా వేసుకోడానికి అనుమతిస్తేగాని దారివదలనంటూ మారాం చేసింది. పోనీ, ఏ అమ్మగన్న ఆడకూతురో నను కుని, వేసుకుని తొలగండన్నాను, ఆ అమ్మాయి అంతటితో నన్నెక్కడ వదిలిపెట్టింది? 'కాస్త మీ కలం యిప్పిస్తారా మేష్టారూ! పాటలు రెండు వ్రాసుకోవాలి....' అంటూ బ్రతిమాలుకుంది...."

ఏడు సముద్రాల కవతల బంగారు పంజరంలోని చిలకలో నిక్షిప్తమై వున్న మాయలమరాఠీవాడి ప్రాణంలా హెడ్మాస్టరుగారి ప్రాణమంతా ఆయన కలం పైనే వుంటుంది. ఇతరులు దాన్ని ముట్టుకోడానికి ఆయన ఒక పట్టాన ఒప్పుకోరు. అలాంటి హెడ్మాస్టరుగారు తమ నియమాన్ని సడలించుకోవలసి వచ్చిందంటే—ఏ అమ్మగన్న ఆడకూతురైతేనేమి—ఆ నాటకాలావిడ సామాన్యురాలై వుండదు.

మధ్యాహ్న మయ్యేసరికి వూరంతా అట్టుడికి పోతోంది. ఎవరినోట విన్నా అదేవార్త. ఇకమీదట నాటకాలవాళ్ళు తమ స్వంత బాధ్యతతో నాట

కాలు వేయరు. ప్రదర్శనాలను నాగరాజు కంట్రాక్టు చేసేశాడు. డబ్బు వసూలైనా కాకపోయినా అతడు నాటకాలవాళ్ళకు ప్రదర్శనం ఒకటింటికి రెండు వందల యాభై రూపాయలిచ్చేస్తాడు.

రెండువందల యాభై రూపాయలు! ఇదేమంత చిన్నమొత్తంకాదు. ఇంతటి భారీ ఎత్తులో కంట్రాక్టుచేసిన తర్వాత నాగరాజు తన ప్రయత్నాల్లో తానుండడంలో ఆశ్చర్యమేమీలేదు. పకడ్బందిగా రూపొందించుకున్న తన కార్యక్రమంలో మొదటి అంశంగా అతడు వాములు విప్పించి జొన్నచొప్ప తెప్పించి పరదాలకు బదులు దడి కట్టించేశాడు. మనుషుల్ని పంపించి పట్టణం నుంచి మైకుసెట్లు. కరెంటు దీపాలు తెప్పించాడు. మూరెడు పొడుగు కరపత్రాలు అచ్చువేయించాడు. నేల నాలుగు చెరగులా ప్రచారం చేసుక రావడానికి ఒంటెద్దు బళ్ళతో సహా నాలుగు జట్లను నియమించాడు.

'కష్టే ఫలే' అన్నారు. నాగరాజు కష్టానికి తగిన ప్రతిఫలం లభిస్తున్నట్టే తోచింది. రెండో ప్రదర్శనానికి మూడువందల రూపాయలదాకా వసూలైనట్టు చెప్పుకున్నారు. 'మోతుబరి గావచ్చు. వాడితాత గావచ్చు. ఎవడి కొమ్ములు దిరిగినతనం వాడియింటివరకే చెల్లుబాటు. డేరా దగ్గరకి వస్తే మొదట టికెట్టు, తరువాత ప్రవేశం' అంటూ నిక్కచ్చిగా చట్టాన్ని అమల్లో పెట్టేశాడు నాగరాజు.

హెడ్మాస్టరుగారంతటివారు ముఖం వెలవెల బోతుండగా "చూచావా గోపాలం! ఓడలు బండ్లవుతాయంటే ఏమిటో ననుకునేవాణ్ణి! రాత్రి నాటకానికి నేనుగూడా టికెట్టు కొనుక్కోవలసి వచ్చింది!" అన్నారు.

రోజులు గడిచి పోతున్నాయి. నిర్విఘ్నంగా సాగిపోతున్న నాటకాల పైన, వాటిని నిర్వహిస్తున్న నాగరాజుపైన ప్రకృతి కినుక పూనినట్టుగా ఓ రోజు ఉదయం ఆకసమంతటా మబ్బులు కనిపించాయి. ఆకు కదలకుండా నిశ్చలంగా వుండిపోయిన వాతావరణం సాయంత్రానికి దయ్యం ఆవేశించిన మనిషిలా మారిపోయింది. కిటికీలు మూసుకుని, తలుపులు బిడాయించుకుని యిళ్ళల్లో కూర్చున్న గ్రామస్తులు గాలివానలో కానుగచెట్ల క్రింద నాటకాల

వాళ్ళ దురవస్థను గురించి తలపోసుకుని జాలిపడ్డారు. కానీ వాళ్ళలా దిగులు పెట్టుకోవలసిన అవసరం ఏ మాత్రమూ లేదని తేల్చిపారేశాడు నాగరాజు. అప్పటి కప్పుడే అతడు పెళ్ళిళ్ళు చేయడానికి అనువుగా సుబ్బారాయడు కట్టించి పోయిన చుట్టు భవంతి యింటిని ఖాళీచేయించి అందులో నాటకాల వాళ్ళకు విడిది ఏర్పాటు చేసేశాడు.

వెచ్చగా విడిది దొరికితే మాత్రం చాలదు. తిండికి పూచీలేనిదే ప్రాణాలకు హాయిలేదు. పనిలో పనిగా షాపుకారు చెంచయ్యకొట్లో నాటకాల వాళ్ళకు కావలిసిందల్లా యిచ్చి తన ఖాతాక్రింద లెక్కవ్రాసుకోమన్నాడు నాగరాజు. బసచేయడానికి పెళ్ళివిడిది. దినవెచ్చాలకు చెంచయ్య కొట్టు. నాటకాలవాళ్ళపని మోతగా వుంది. దినం మంచిదనిపిస్తే పగలే దొంగతనానికి పూనుకోవడం మానవ స్వభావం. నాటకాలవాళ్ళు యించుమించుగా అదేపని చేశారు. నాగరాజు 'మంచితనం' ఆసరాగా వాళ్ళతడి జవిశంగడి ఖాతాలో గూడ జోక్యం కలుగజేసుకున్నారు. గ్లాస్కో పంచలేనా, కంచి చీరలేనా, పిల్కుచొక్కాలేనా—ఓయబ్బో, వాళ్లు పెళ్ళికి తరలి వచ్చిన చుట్టాల్లా కనిపించారు. మగవాళ్లు పూలరంగళ్ళు. ఆడవాళ్లు సీతాకోక చిలుకలు.

నాటకాలకు తీరని ఆటవిడుపులిచ్చి, వానలేమో విడవకుండా ముమ్మరించుకున్నాయి. కొట్టులో ఖాతాగూడా ముసారా వానలతో పోటీకి దిగి నిర్విరామంగా పెరిగిపోతోంది.

రొంపికీ రొచ్చుకూ వెరచి కాలుదీసి బయటపెట్టడానికి బుద్ధిపుట్టక ఎక్కడివాళ్ళక్కడ దుప్పట్లు కప్పుకుని, కుంపట్లు రగిలించుకుని కాలక్షేపం చేస్తున్న ఆ వర్షాకాలపు రాత్రుల్లో ఒకనాటిరాత్రి ఎనిమిదిగంటలప్పుడు ఎవరో తలుపు తడుతున్నట్టు తోచి గబగబా వెళ్ళి గడియ తీశాను. వచ్చిన వాడు నాగరాజు!

గొడుగు పట్టుకున్నాడు. చెప్పులు తొడుక్కున్నాడు. పంచ తాలూకు

చుంగులు ఎత్తి పట్టుకున్నాడు. తలుపు తెరవగానే లోపలికి వచ్చి గదిలో ప్రవేశించి కుర్చీలో కూర్చున్నాడు.

నాగరాజలా నన్ను వెదుక్కుంటూ మా యింటికి రావడానికి అది మొదటిసారి, అదే చివరిసారికూడా!

కుర్చీలో కూర్చున్న నాగరాజు పది పదిహేను నిమిషాలదాకా పెదవి కదిపాడుకాదు. ఆలోగా నేను నాలుగైదుసార్లు అతణ్ణి మాటల్లోకి దించడానికి ప్రయత్నించాను.

చివరికెలాగైతేనేం, నాగరాజు నోరు తెరిచేశాడు.

"చూడు గోపాలం! నువ్వు చేస్తున్న ఉద్యోగం మూలంగా నీకు నెల కేమాత్రం గిడుతుం దేమిటి?" అంటూ సూటిగా ప్రశ్నించాడు నాగరాజు.

ఆశ్చర్యాతిరేకంలోనుంచి తేరుకుని "ఎంతో ఎందుకు గిడుతుంది నాగరాజూ! విద్యాయోగ్యతనుబట్టి, సర్వీసునుబట్టి నెలకో వందరూపాయ లిస్తున్నారు" అన్నాను.

"నేను వందాయాభై రూపాయలిస్తాను" అన్నాడు నాగరాజు.

"ఎందుకూ?" నా ఆశ్చర్యానికి ఎల్లలు లేవు.

"ఏముందీ! ఎలాగూ నేను నాటకాల కంపెనీ ప్రారంభించ బోతు న్నాను. నువ్వు నాటకాలు వ్రాస్తావు. ఇదివరకు వ్రాశావో లేదో నాకు తెలి యదు. పోనీ- వ్రాయగలవు. సరే, మనం వూళ్ళపైనపడి నెలకు పది పది హేను ప్రదర్శనా లిస్తాము. తెరలకనీ, సెటింగులకనీ, దుస్తులకనీ నేను పది పదిహేనువేల దాకా పెట్టుబడి పెట్టబోతున్నాను. వేలం వెర్రిగా 'మాబ్'ను ఆకర్షించడానికి కనకవల్లి వుండనే వుంది...."

పది గంటలవరకూ తాను తలపెట్టిన ఉద్యమాన్ని గురించి వివరిస్తూ

కూర్చున్నాడు నాగరాజు. కీడెంచి మేలెంచడం మంచిదని మాటిమాటికీ నేను ప్రకటిస్తూ వచ్చిన అనుమానాలను టకీటకీమని ఖండించేశాడు. మానసికంగా ఆకాశానికి మూడే బారలదూరంలో వున్నాడు నాగరాజు. ఆ పరిస్థితిలో ఎదుటివాడి సలహాలు అతనికి రుచించవని తెలుసుకోడానికి నాకు రెండుగంటలకాలం పట్టింది.

మళ్ళీ నాలుగురోజులు గడచిపోయాయి.

వానలు కాస్తా తగ్గుముఖం పట్టాయి. ఆరోజు ఎండకూడా పెళ్ళున గాసింది. చెరువు కట్టపైకి షికారు వెళ్ళి తిరిగివస్తున్నాను. ఊరికింకా ఫర్లాంగుదూరంలో వుండగానే రభస వినిపించింది. పాతికేళ్ళ క్రిందటి స్థానిక చరిత్రలో నెలకొక రగడ, ఆరుమాసాల కొక దొమ్మీ, ఏడాదికొక ఖూనీ- యిదీ అనవాయితీ! చరిత్ర మళ్ళీ మళ్ళీ పునరావృత్తం అవుతుందంటారు; అలాగైతే పైమూడింటిలో యిప్పుడు జరుగుతున్నదేమిటో నా వూహ కందిందిగాదు. ఆ ఫర్లాంగుదూరం నేను నడిచివచ్చానని చెప్పలేను. ఊరు ఊరంతా నాలుగు వీధుల కూడలిలో ప్రోగయింది. మధ్యలో దుడ్డు కర్ర లొకదానితో ఒకటి మోదుకుంటున్నాయి. తిట్లు, తృణీకారాలు, బూకరింపులు, భుజాస్ఫాలనాలు ఎడతెగకుండా వినిపిస్తున్నాయి. ఉన్నట్లుండి ఒక మూలనుంచి శిలావర్షంగూడా ప్రారంభమైంది. జనం చెల్లాచెదురుగా పారిపోతున్నారు.

ముందుకు పరిగిడుతున్న నా కాళ్ళకు బంధాలు పడ్డాయి. హఠాత్తుగా అడ్డు తగిలారు హెడ్మాస్టరుగారు.

"ఆగవయ్యా గోపాలం! కొంపదీసి వాళ్ళెవరైనా మనల్ని సాక్ష్యానికి వేసుకుంటే కోర్టు వెంట తిరుగుతూ యిక్కడ బడి మూసివేయవలసి వస్తుంది. మనకెందుకుగానీ వెళ్దాం పద" అంటూ ఆయన నన్ను వెనక్కు నడిపించారు.

"ఇంతకూ అక్కడ జరుగుతున్నదేమిటండీ?" అని ప్రశ్నించాను.

"జరగడానికేముంది? ఆ కత్తెరమీసాల శంకరంగాడు లేడూ! అతగాడిటీవల నాటకాలవాళ్ళని విడిచిపెట్టి వుండటంలేదు. కనకవల్లి సముఖంలో అతడు నవ్వుతూ ప్రేలుతూ నయగారాలు పోతుండగా నాగరాజు ఒకటి రెండుసార్లు మందలించాడు. ఫలితం కనిపించలేదు. అంతటితో అతణ్ణి పట్టుకుని నడివీధిలో ముక్కలు విరగదన్నాడు నాగరాజు. ఆ శంకరంగాడికి గూడా వూళ్ళో ఓపినంత బలగం వుందిగదా! వాళ్ళూ వీళ్ళూ జుట్లు పట్టుకుంటున్నారు. జుట్లు వూడిపోతే గొంతులు పట్టుకుంటారు........"

ఆరోజు రాత్రి వూళ్ళో నిద్రపోయిన వాళ్ళ సంఖ్య తక్కువ!

నాయకులు, ఉపనాయకులు ఒకరిపైన ఒకరు రిపోర్టు లిచ్చుకోడానికి పట్టణానికి వెళ్ళడంతో మరునాటి పగలంతా ప్రశాంతంగా గడిచిపోయింది. క్రిందటి రాత్రంతా నిద్ర లేకపోవడం మూలాన ఆ రాత్రి 'విషపునీళ్ళు' త్రాగిన పాండవుల్లా గ్రామస్తులు సొమ్మసిల్లి నిద్రపోయారు. తెల్లవారేసరికి పెళ్ళి విడిది ఖాళీగా వుంది. నాటకాలవాళ్లు రాత్రికి రాత్రే వుడాయించేశారు.

★ ★ ★

గడచిన గాథకు అనుబంధంగా ధ్రువపరచడానికి వీల్లేని గాలి కబురు ఒకటి నా చెవిదాకా వచ్చింది. పాతికమైళ్ళ దూరంలో ఒకచోట డేరావేసి ప్రదర్శనాలిస్తున్న నాటకాలవాళ్ళని కలుసుకోడానికి నాగరాజు ఒకానొక రాత్రివేళ వెళ్ళాడనీ, అక్కడ ముందుండి నాటకాలు వేయిస్తున్న బొద్దుమీసాల వీరభద్రయ్య అతణ్ణి అరమైలుదాకా తరుముకున్నాడనీ స్థానికులు కొందరు చెప్పుకున్నారు. నిజమేగావచ్చు. బ్రతుకు పేకాటలాంటిది.

నీతి నిజాయితీలు గావచ్చు, సిరి సంపదలు గావచ్చు, అంద చందాలు గావచ్చు, గొప్పవాడి ప్రాపకం గావచ్చు- ఆటకు కూర్చున్న తర్వాత కనీసం ఒక తురుపు ముక్కయినా చేతికి రాకపోతే, ఆ ఆట చిత్తు చిత్తుగా ఓడిపోతుంది. స్వగ్రామంలో వున్న కాస్తాకూస్తా స్థానబలం ఒకటే నాగరాజు చేతిలోని తురుపుముక్క. నాటకాలవాళ్ళ తురుపుముక్క ఎదుట దానికి వున్నవూళ్ళోనే తీరామారా ఉప్పు పుట్టకుండా పోయింది. ఇక వూరుదాటిన తర్వాత దాని ఎదుట దీని ప్రతాపం ఏం సాగుతుంది?

నాటకాలవాళ్ళది తిరుగులేని తురుపుముక్క. దేశంలో ఏ మారు మూలకు వెళ్ళినా సరే, ఎంతటి బలమైన ఎదురాట తారసిల్లినా సరే, అది నిస్సందేహంగా గెలుపు సాధిస్తుంది.

———